

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№3

2026
MART

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, mart.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

KORXONALARDA ICHKI AUDIT TIZIMINING BOSHQARUV QARORLARI QABUL QILISHDAGI O'RNI	24
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGI VA SOLIQ TUSHUMLARI DINAMIKASI: O'ZBEKISTON MISOLIDA ILMIY TAHLIL	30
Abduraimova Nigora Abdugapparovna	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI KELITIRIB CHIQUARUVCHI ASOSIY OMILLAR HAMDA IQTISODIYOTGA TA'SIRI	37
Toxtabayev Oybek Odilovich	
QISHLOQ XO'JALIGI OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA ZAMONAVIY BOSHQARUV	42
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
O'ZBEKISTON GLOBAL-IQTISODIY RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'RNI	48
Kuvatova Oliya Sheraliyevna	
QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA ULARNI KAPITAL BOZORI INSTRUMENTLARI ORQALI MOLİYALASHTIRISH IMKONIYATLARI.....	54
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
IQTISODIY ISLOHOTLAR DAVRIDA TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING OMILLARI	61
Yangiboyev F.B.	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH VA BOSHQARISHNING INTEGRATSIYALASHGAN RISK-INDEKS MODELİ	68
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich, Rajabov Shoxrux Suvon o'g'li	
RUX VA QO'RG'OSHINNI SELEKTIV AJRATIB OLISHNI KOMBINATSIYALASH TEXNOLOGIYASI VA NAZARIYASI.....	74
Eshonqulov Uchqun Xudaynazar o'g'li, Haqberdiyev Dilshod Qodir o'g'li	
UY-JOY QURILISHI HAJMINI UZOQ MUDDATLI PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH	81
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich	
O'ZBEKISTONDA BOG'DORCHILIKNI RIVOJLANTIRISHDA IQLIM VA TABIIY OFATLAR NATIJASIDA YETKAZILDAN TALOFATLARNI DAVLAT TOMONIDAN KOMPENSATSIYA QILISH MEKANIZMI.....	85
Sattorov Orifjon Boymurodovich	
AHOLI MOLİYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH MEKANIZMLARI.....	90
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li	
O'ZBEKISTON QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING RIVOJLANISH DINAMIKASI VA TENDENSIYALARI	96
Musaeva Aynura Abayxolievna	
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SOCIAL INFRASTRUCTURE TRANSFORMATION IN THE CONTEMPORARY ENVIRONMENT.....	104
Normurodov Khusan Eshmakmatovich	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING INVESTITSION FAOLLIGINI BAHOLASH YO'LLARI	108
Begamov S.X.	
DEBITORLIK QARZLARINING STRATEGIK BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI	112
Normatova Gulmira Xayrullaevna	

SOLIQLARNI PROGNOZLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH AMALIYOTI TAHLILI.....	118
Ergashov Jamshid Ashurovich	
MEHNAT XARAJATLARI HISOB: NAZARIY ASOSLAR, USULLAR VA BOSHQARUVDA AHAMIYATI.....	126
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
KORPORATIV XIZMATLARNING BANK FOYDASIGA TA'SIRI: KOMISSION VA FOIZLI DAROMADLAR TAHLILI	131
Qurbonov Abror Abdullayevich	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING INSTITUTSIONAL VA TASHKILY MEXANIZMLARI	136
Djamalov G'ofir Oribjanovich	
OCHIQLIK INDEKSI VA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH SAMARADORLIGI: O'ZBEKISTON TAJRIBASINING INSTITUTSIONAL TAHLILI	144
Dilshod Pulatov, Uchqun Abdug'aniyev	
DUNYO SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIVAVIY HOLATI VA NATIJALARI TAHLILI	153
Alimov Baxodir Batirovich	
QISHLOQ HUDUDLARIDA XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	160
Yuldashova Nilufar Ziyabayevna	
QURILISH TASHKILOTLARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLARI	164
Muxibova Guli Yarkinovna, Sharifxodjayeva Odina Ulug'bek qizi	
AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING TA'LIM JARAYONIGA TA'SIRINI BAHOLASH	168
Pirmedova Xayitgul Muxammedovna	
IJTIMOY HIMOYA QAMROVINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI: XALQARO TAJRIBA VA INSTITUSIONAL YONDASHUVLAR	173
Bafoyev Farrux Jo'raqulovich	
KORXONALARDA AI-DRIVEN "DECISION SUPPORT SYSTEMS" (DSS)NI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	181
Mardanova Ra'no	
STRENGTHENING THE FINANCING OF FAMILY-OWNED ENTERPRISES IN UZBEKISTAN THROUGH BANK CREDIT	186
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Ibadullaeva Asal Ulugbek qizi	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA DAVLAT BOSHQARUV TIZIMLARINI RAQAMLASHTIRISH	192
Aytmuratov Qutlimurat Jalgasovich	
ATTRACTING INVESTMENTS FROM FINANCIAL MARKETS AND FACTORS INFLUENCING THE INCREASE OF THEIR ATTRACTIVENESS	196
Kholov Sherali Akhrorboyevich	
MARKAZIY OSIYODA TRANSCHEGARAVIY SUV RESURSLARINI BOSHQARISH VA ADOLATLI TAQSIMLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI.....	200
Matkarimov Mansur	
XALQARO XIZMATLAR SAVDOSIDA TIBBIY TURIZMNING IQTISODIY AHAMIYATI.....	206
Farxodova Shohnova Umidbek qizi	
BANK XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING KO'P OMILLI INDIKATORLARI TIZIMI	213
Ibroximov Iloxomjon Shavkatjon o'g'li	
SANOAT KORXONALARINI IQTISODIY FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI	219
Tillayeva Barno Ramiziddinova	
NOTIJORAT TASHKILOTLAR FAOLIYATIDA AUDITORLIK TEKSHIRUVI VA AUDITORLIK HISOBOTLARINING O'ZIGA XOSLIGI	224
Xolmirmayev Ulug'bek Abdulazizovich, Ubaydullayev Toxirjon Abdullajanovich	

ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РЕИНТЕГРАЦИИ ВОЗВРАЩАЮЩИХСЯ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ: МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ КЫРГЫЗСТАНА.....	230
<i>Амантурова Дилбара Кыдыкбековна</i>	
РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКЕ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ.....	237
<i>Асрарова М.У.</i>	
О СКОРИНГОВЫХ МЕТОДАХ ЭКСПРЕСС-АНАЛИЗА ДОХОДНОСТИ АКЦИЙ УЗБЕКСКИХ ЭМИТЕНТОВ.....	242
<i>Ирмухамедова Муслима Дилшодовна</i>	
UY-JOY QURILISHIDA ESKROU MEXANIZMLARINI JORIY ETISH ORQALI INVESTITSION XAVFSIZLIK VA MOLIVAVIY SHAFFOFLIKNI TA'MINLASH	247
<i>Karimov Inomjon Ortikbaevich</i>	
YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MASALALARI	254
<i>Kamoliddinov Ilhomjon Muxammadjonovich, Kobilov Murod Vakkosovich</i>	
TIJORAT BANKLARI RAQOBATBARDOSHLIGINING MOLIVAVIY BARQARORLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRINI BAHOLASH.....	259
<i>Axmedov Toxirjon Xasanjon o'g'li</i>	
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ENERGETIKA VA ISHLAB CHIQARISH SALOHİYATINING ROLI	264
<i>Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li</i>	
TIJORAT BANKLARIDA KOMPLAENS-NAZORAT TIZIMI ORQALI RISKLARNI SAMARALI BOSHQARISH	270
<i>Fayziyev Sherzod Djunaydilloyevich</i>	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКИМИ РИСКАМИ И СТРАХОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ ОПЕРАЦИЙ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ДИСТАНЦИОННОГО БАНКИНГА В ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ.....	275
<i>Бахтиёров Худайберган Хамдам угли</i>	
DOIMIY BO'LMAGAN KUCH TA'SIRIDA DEFORMATSIYALANUVCHAN STANDART CHIZIQLI QATTIQ MODEL ISHLAB CHIQISH VA SONLI TAHLIL QILISH.....	282
<i>Ahmadov Ilhom Aktam o'g'li, Isomova Sabohat Islom qizi</i>	
YOUTH ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR OF STRUCTURAL ECONOMIC TRANSFORMATION IN UZBEKISTAN.....	290
<i>Isakjanova Saboxat Muhamedovna</i>	
МОДЕЛИРОВАНИЕ САМОВОЗБУЖДЕНИЕ НЕЯВНОПОЛЮСНОГО СИНХРОННОГО ГЕНЕРАТОРА ПРОДОЛЬНО-ПОПЕРЕЧНОГО ВОЗБУЖДЕНИЯ.....	298
<i>Пирматов Нурали Бердиёрович, Бекишев Аллаберген Ергашевич, Бердиёров Улугбек Нурали угли, Бердиёров Улмасбек Нурали угли</i>	
YURTIMIZDAGI EKOLOGIK SOF YOG'OCH MATERIALLARIDAN TAYYORLANGAN ORAYOMA KONSTRUKSIYALARINING CHO'ZILISHGA QARSHILIGI	305
<i>Yunusaliyev Elmurod Muhammadyaqubovich, Toshpulatov Ilhomjon Baxtiyorovich</i>	
AYDAR-ARNASOY KO'LLAR TIZIMINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA ZAMONAVIY EKOLOGIK MUAMMOLARI.....	311
<i>Aminov Hamza Husanovich, Madrimov Rajabboy Masharipovich, Xamdullayeva Aziza Baxtiyor qizi</i>	
EXPLAINABLE AI YORDAMIDA SOC UCHUN TUSHUNTIRILADIGAN KIBERXAVF ANIQLASH TIZIMINI ISHLAB CHIQISH	318
<i>N.N. Jo'rayev, A.Sh. Juraboyev</i>	
QUYOSH FOTOELEKTRIK MODULLARINI SUV YORDAMIDA TOZALASH VA SOVITISH USULLARI TAHLILI	324
<i>Ibragimov Umidjon Hikmatullayevich, Qodirov Jobir Ro'zimatovich, Izomov Shahzod Niyoz o'g'li, To'yumurodov Quvonchbek Sherzod o'g'li</i>	

RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNING QURILISH SOHASIGA INTEGRATSIYASI: ILG'OR XALQARO TAJRIBA	332
Fayziyeva Gulnoza Abdurahmonovna	
ФАКТОРЫ НАЛОГОВОЙ КУЛЬТУРЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОБИРАЕМОСТЬ НАЛОГОВ: СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ	339
Хакимова Ситора Ильёсжон кизи, Муталова Дилором Махамаджановна	
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ЭКСПЕРТНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ	345
Л.А. Кадырова, Б. Н. Эгамов	
О'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SUG'URTA BOZORINING TUZILISHI TAHLILI	350
G'ozdiyeva Aziza Abdusalomovna	
MINTAQALARDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLİYALASHTIRISH MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH MASALALARI	358
Xamrayev Quvvat Iskandarovich	
KONTEYNERLI TASHUVLARNING JORIY HOLATI, MAVJUD MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	366
Samatov G'affor Alloqulovich, Xolmatov Bekzod Nurmatovich, Toxirov Maxmudjon Murodjon o'g'li, Absattarov Isomiddin Xotam o'g'li	
KICHIK BIZNES KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH OMILLARI BO'YICHA NOMUVOFIQLIKNI ANIQLASH VA BARTARAF ETISH MEXANIZMI	381
Kaypnazarova Gulshad Xojamuratovna	
TASHQI SAVDO BALANSINI MUVOZANATLASHTIRISH: NAZARIY VA AMALIY JIHATLAR	386
Rahimov Eshmurod Normurodovich, Misliddinov Ikromjon Kamoliddin o'g'li	
SIFATLI TIBBIY XIZMAT KO'RSATISH VA AHOLIGA QAMROVNI TA'MINLASHDA BOSHQARUV QARORLARINING AHAMIYATI	391
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARIDA GIPERPARAMETRLARNI MATEMATIK OPTIMALLASHTIRISH USULLARI	396
Husan Arziqulov Normurod o'g'li	
ENHANCING THE SERVICE SECTOR AS A MEANS OF CREATING EMPLOYMENT IN TOURISM INFRASTRUCTURE	401
Zarikeev Rasul Polatovich	
EXPANDING BANK CREDIT OPPORTUNITIES FOR FAMILY-OWNED ENTERPRISES IN UZBEKISTAN	406
Isakov Janabay Yakipbaevich	
BANKS' BROKERAGE AND ADVISORY SERVICES IN FACILITATING SECURITIES TRANSACTIONS AND IMPROVING MARKET LIQUIDITY	412
Isakov Isobek Janabay uli	
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ	416
Ибрагимов Мансур Ахметович	
ОПТИМИЗАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПРОВАЙДЕРОВ В УСЛОВИЯХ ПОСТРОЕНИЯ НОВЫХ ЦЕПЕЙ ПОСТАВОК	421
Маннапова Феруза Фахриддин кизи	
О'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISLOM MOLİYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA INSTITUSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	428
Isroilov Obid Olimjonovich	
OZIQ-OVQAT BOZORI KON'YUNKTURASINI BAHOLASHDA KO'P OMILLI REGRESSIYA MODELINING SAMARADORLIGI	433
Abduraxmonov Adxamjon Sultonboyevich	

AHOLI TURMUSH TARZINI YAXSHILASHNING ISTIQBOLLARI.....	438
Djuraeva Didora Sobirjonovna	
ZAMONAVIY MOLIVAVIY INFRATUZILMANING INSTITUSIONAL ASOSLARI: TO'LOV TIZIMLARI NAZARIYASI VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI	441
Toshniyozov Sherali Kamoliddinovich	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA RAQAMLI MENEJMENT VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA STRATEGIK BOSHQARUVNI TAKOMILLASHTIRISH	449
Zayavitdinova Nafisa Muxammadovna	
CORPORATE GOVERNANCE, FDI, AND URBANIZATION IN THE GREEN ECONOMIC TRANSFORMATION OF UZBEKISTAN	454
Ablaeva Valentina	
FEMALE ENTREPRENEURSHIP AND MICRO-ENTERPRISE DEVELOPMENT	460
Dilafuz Kuchkorova	
LEGIRLANGAN PO'LATLARDAN TAYYORLANGAN PROKATLASH JO'VALARINI CHIDAMLILIGINI OSHIRISH UCHUN TERMIK PUXTALASH TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH	466
Saydumarov Botir Muradovich, Berdiyev Darob Murotovich, Tashmatov Ravshan Qobilovich	
SHAMOL TURBINASINING IKKI TOMONLAMA TA'MINLANADIGAN ASINXRON GENERATORI O'TKINCHI JARAYONLARINING TAHLILI	471
Bekishev Allabergen Yergashevich, Kurbonov Najmiddin Abduxamidovich, Yunusov Obidxon Abdivait o'g'li, Jo'rayev Doston Majid o'g'li	
TIJORAT BANKLAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI.....	479
Babaxanova Dildora Rustamovna	
RAQOBAT USTUNLIGIGA ERISHISHDA ZAMONAVIY MARKETING TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH	485
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
JAMOAT AHAMIYATIGA EGA TASHKILOTLAR TOIFASIGA KIRITISH MEZONLARI, ULARNING MOLIVAVIY HISOBOTLARI VA AUDITIGA QO'YILADIGAN TALABLAR.....	490
Shodiyev Murodjon Bakirovich	
EFFICIENCY OF IMPROVING THE IT SERVICES EXPORT	494
Uzakov Ortik Shaymardanovich	
CHORVACHILIKDA ILK VETERINARIYA XIZMATI TARIXI: QADIMGI O'ZBEKISTON MISOLIDA.....	499
Sayfudinova Djamila Badridinovna	
AHOLINI IJTIMOYIY HIMOYALASH TIZIMINI BOSHQARISHGA BAG'ISHLANGAN DASTLABKI ILMIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI VA ULARNING TAHLILI	503
Xamroyev Anvar Ashurovich	
AHOLINING MOLIVAVIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI HAMDA MOLIVAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY AFZALLIKLARI.....	508
A.A.Abdvoxidov	
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARINING MOLIVAVIY HOLATINI KOMPLEKS BAHOLASH VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH	518
Turmanqulov Norpo'lat Sa'dullayevich	
PERFORMANCE APPRAISAL FAIRNESS AND EMPLOYEE OUTCOMES IN UZBEKISTAN'S EDUCATIONAL INSTITUTIONS: A QUANTITATIVE INVESTIGATION	525
Farida Nishanova	
SANOAT KORXONALARIDA SIFAT BOSHQARUVI TIZIMLARINING ISHLAB CHIQARISH JARAYONIGA TA'SIRI	535
O'.M. Baytanov	

DIGITAL METHODS FOR MONITORING HAND HYGIENE AND AUTOMATIC NAIL SEGMENTATION USING COMPUTER VISION TECHNOLOGIES	540
Shavkat Shukhratovich Azimov, Temurbek Zokir Ugli Daminov, Durdona Nurjonovna Rasulova, Dilorom Umrzakovna Nalibaeva	
MATLAB-BASED OPTIMIZATION OF METHANE FEED INTAKE IN A GTL PLANT FOR SYNTHETIC FUEL PRODUCTION.....	545
U.T. Beshimov, U.R. Azamatov, A.G. Makhsumov, E.E. Mashaev	
НЕОБХОДИМОСТЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОПТИМАЛЬНОГО ИНВЕСТИЦИОННОГО ВЛОЖЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО-ЗНАЧИМЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ	554
Зайналов Ж.Р. , Абдуллаева С.Ш., Нурмухамедов А.М.	
INFORMATIKA FANINI O'QITISHDA ONLAYN TEST VA AVTOMATIK BAHOLASH TIZIMLARI: INNOVATION METODLAR, ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA DOLZARB MUAMMOLAR TAHLILI	561
Nasriddinov Zaynoddin Xusniddin o'g'li, Sayidov Nozimjon Abdunosirovich	
SERVOMOTORLARNING XARAKTERISTIKALARI	565
Pirmatov Nurali Berdiyrovich, Egamov Akmal Mamarasulovich, Mamarasulov Nodir Akmal o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI BOSHQARISHNING TASHKILY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	572
O'rinov Komiljon Kozimovich	
MAISHIY XIZMAT KO'RSATISHDA SIFAT NAZORATINI OSHIRISHNI RAQAMLASHTIRISH YO'LLARI.....	576
Meliyev X.T.	
INVESTIGATION OF THE EFFICIENCY OF FATS AND OILS REMOVAL FROM WASTEWATER GENERATED BY PUBLIC CATERING ENTERPRISES	585
Durdona Obutjonova, Xayrullo Ibroximov, Ahmadjon Ibadullaev, Umar Chorshanbiev, Babaev Askar	
INSON KAPITALINING IQTISODIY MAZMUNI, UNI MOLIALASHTIRISH MEXANIZMLARI VA O'ZBEKISTONDA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	591
Ismailova Gulruh Faxriddinovna	
HUDUDLARDA MOLIAVIY INKLYUZIVLIKNI RIVOJLANTIRISH VA AHOLINING MOLIAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI.....	596
Azlarova Mushtariybegim Abror qizi	
NORASMIY BANDLIK VA DAROMADLARNI SOLIQQA TORTISHDA SOLIQ IMTIYOZLARIDAN FOYDALANISH TAHLILI	600
Bozorova Ozoda Raximovna	
DAVLAT KORXONALARINI OMMAVIY JOYLASHTIRISH (IPO) ORQALI XUSUSIYLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI ("UZAUTO MOTORS" VA "O'ZBEKTELEKOM" AJ MISOLIDA).....	605
Razikov Ulug'bek Zaripovich	
QURILISHDA INNOVATION FAOLIYAT TUSHUNCHASI VA TURLARI	611
B.K.Abdusamatov, I.A.Yusupov	
ИССЛЕДОВАНИЕ МЕТОДОВ ЗАКРЕПЛЕНИЯ ПОДВИЖНЫХ ПЕСКОВ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗАЩИТНЫХ ЛЕСНЫХ ПОЛОС ВДОЛЬ ЖЕЛЕЗНЫХ ДОРОГ	615
Лесов Кувандык Сагинович, Хуршида Абдимуминовна	
SURXONDARYO VILOYATI TUMANLARIDA INVESTITSIYA MUHITINI YAXSHILASH OMILLARI.....	621
Qosimova Nodira Saidovna	
QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARINI OPTIMALLASHTIRISH VA RENTABELLIKNI OSHIRISH STRATEGIYALARI (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA)	627
Sanjarbek Sotvoldiyev Dilshodbek o'g'li, Qodirov Zohidjon Eraliyevich	

YIRIK KORXONALARDA SOLIQ NAZORATI TEKSHIRUVLARIGA OID ILMIY TALQINLARNING TAHLILI.....	632
Qo'shaqov Asrorjon Nematjonovich	

YIRIK KORXONALARDA SOLIQ NAZORATI TEKSHIRUVLARIGA OID ILMIY TALQINLARNING TAHLILI

Qo'shaqov Asrorjon Nematjonovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida soliq nazoratini tashkil etishning nazariy va amaliy asoslari tadqiq etilgan. Maqolaning asosiy maqsadi — soliq tekshiruvlari samaradorligini oshirish orqali budjet tushumlari barqarorligini ta'minlash va yashirin iqtisodiyot ulushini kamaytirish yo'llarini asoslab berishdan iborat. Tadqiqot davomida soliq nazoratining zamonaviy shakllari bo'lgan kameral soliq tekshiruvi, sayyor soliq tekshiruvi hamda soliq auditing o'ziga xos xususiyatlari qiyosiy tahlil qilingan. Maqolada soliq nazorati jarayonlarini avtomatlashtirish, inson omilini kamaytirish va soliq to'lovchilar bilan o'zaro ishonchga asoslangan munosabatlarni shakllantirish bo'yicha ilmiy takliflar ilgari surilgan. Tadqiqot natijalaridan soliq qonunchiligini takomillashtirish hamda soliq ma'muriyatchiligi jarayonida foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: soliq tushumlari, soliq tizimi, soliq riski, risk tahlili, xufyona iqtisodiyot, soliq ma'muriyatchiligi, riskka yo'naltirilgan yondashuv, iqtisodiy tahlil, soliq nazorati, raqamli iqtisodiyot.

Abstract. This article examines the theoretical and practical foundations of tax control in the context of the digitalization of the economy. The main purpose of the article is to justify ways to ensure the stability of budget revenues and reduce the share of the shadow economy by increasing the efficiency of tax audits. During the study, a comparative analysis of the specific features of modern forms of tax control — in-house tax audits, field tax audits and tax audits — was carried out. The article proposes scientific recommendations for automating tax control processes, reducing the human factor, and building trust-based relationships with taxpayers. The results of the study can be used in the process of improving tax legislation and tax administration.

Keywords: tax revenues, tax system, tax risk, risk analysis, shadow economy, tax administration, risk-oriented approach, economic analysis, tax control, digital economy.

Аннотация. В данной статье исследуются теоретические и практические основы налогового контроля в контексте цифровизации экономики. Основная цель статьи — обоснование путей обеспечения стабильности бюджетных поступлений и сокращения доли теневой экономики за счет повышения эффективности налоговых проверок. В ходе исследования проведен сравнительный анализ специфики современных форм налогового контроля — камеральных налоговых проверок, выездных налоговых проверок и налогового аудита. В статье выдвинуты научные предложения по автоматизации процессов налогового контроля, снижению человеческого фактора и построению доверительных отношений с налогоплательщиками. Результаты исследования могут быть использованы в процессе совершенствования налогового законодательства и налогового администрирования.

Ключевые слова: налоговые поступления, налоговая система, налоговый риск, анализ рисков, теневая экономика, налоговое администрирование, риск-ориентированный подход, экономический анализ, налоговый контроль, цифровая экономика.

KIRISH

Dunyoning yetakchi va rivojlanayotgan mamlakatlarida xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatida soliq nazoratini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish, soliqqa tortish tizimida soliq nazoratini tashkil etish shakllarini optimallashtirish, soliq nazoratini masofadan turib amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirish, soliq qonunchiligi buzilishi holatlarining oldini olishda soliq tekshiruvlari jarayonlarini raqamlashtirish hamda soliq auditi ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'nalishlarida keng ko'lami ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Hozirgi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan soliq sohasidagi islohotlarning asosiy maqsadi soliq to'lovchi xo'jalik yurituvchi tadbirkorlik subyektlari zimmasidagi soliq yukini maqbullashtirish orqali ularning iqtisodiy faoliyatini rivojlantirish, soliqqa tortiladigan daromadlar hajmini oshirish hamda natijada davlat budjeti tushumlarining barqarorligini ta'minlashdan iboratdir. Ushbu jarayonlar respublikamizda xo'jalik yurituvchi subyektlar iqtisodiy faoliyatini chuqur tahlil qilish, soliq tekshiruvlarining ularning faoliyatiga ta'sirini ilmiy jihatdan o'rganish hamda soliq nazorati mexanizmlarining samaradorligini yanada oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish zarurligini ko'rsatadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy xavf va iqtisodiy jarayonlar bilan bog'liq muammolar ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, J. Shumpeter (2007) iqtisodiy xavflarni ikki turga ajratishni taklif etadi: ishlab chiqarish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan texnik nosozliklar bilan bog'liq xavf hamda tijorat faoliyatida kutilgan natijalarga erishilmasligi bilan bog'liq iqtisodiy xavf.

A. K. Pokrovskiy (2011) o'z tadqiqotlarida xavf tushunchasining tarkibiy xususiyatlarini keng qamrovda tahlil qilib, uning asosiy elementlari sifatida xavfning o'zi, xavfga moyillik, xavfga sezgirlik (zaiflik), turli xavf-xatarlarning o'zaro ta'siri, xavf haqida mavjud axborot darajasi, xavf miqdori hamda xavf bilan bog'liq xarajatlarni ajratib ko'rsatadi.

Shvetsiyalik iqtisodchi olim K. F. Becker (2004) xufyona iqtisodiyotning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilib, norasmiy iqtisodiyot bozor iqtisodiyotining rasmiy nazorat doirasidan tashqarida shakllanadigan qismi ekanligini ta'kidlaydi. Olimning fikriga ko'ra, ushbu faoliyat turlari ko'pincha muqobil rag'batlantirish mexanizmlariga asoslanib, tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish jarayonlari orqali namoyon bo'ladi.

Aronov va Kashin (2004) o'z tadqiqotlarida Rossiya Federatsiyasi hamda boshqa xorijiy davlatlarda soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni undirish mexanizmlarini o'rganib, soliq to'lovchilar bilan samarali hamkorlikni tashkil etish, ularning huquq va majburiyatlarini aniqlashtirish hamda ixtiyoriy soliq to'lash tamoyillarini rivojlantirish bo'yicha qator amaliy tavsiyalarni ishlab chiqqanlar.

Jalonkinaning (2012) qarashlaridan farqli ravishda, Toshmatov o'zining "Korxonalarni rivojlantirishda soliqlarning roli to'g'risida" nomli ilmiy ishida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini rag'batlantirishda muhim omil ekanligini asoslab beradi. Muallif korxonalarining debitor va kreditor qarzlarini qisqartirish, ularning iqtisodiy faolligini oshirish hamda soliq tushumlarini barqaror ta'minlashga qaratilgan undirish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy tavsiyalarni ilgari suradi.

Andreeva (2017) tomonidan soliq to'lovchilar tomonidan soliq intizomiga rioya etilmasligi sabablarini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqot olib borilgan. Tadqiqotda soliq savodxonligini oshirishga qaratilgan usullar tahlil qilinib, soliq to'lovchilar va davlat organlari o'rtasida o'zaro hamkorlikni mustahkamlash orqali soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'llari taklif etilgan.

Kuznesov (2016) fikriga ko'ra, soliq to'lovchi davlatning muhim hamkori hisoblanadi. Shu sababli soliq organlari faoliyatida soliq to'lovchilar bilan o'zaro hamkorlik tamoyillarini mustahkamlash, ularning soliq savodxonligi va soliq madaniyatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, Kalacheva tomonidan soliqqa oid huquqbuzarliklarning oldini olish va soliq madaniyatini oshirish masalalari chuqur o'rganilib, soliq madaniyatining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillar hamda mavjud muammolar ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Soliq tushunchasining paydo bo'lishi bilan birga uni joriy etish va undirish jarayonlari ham shakllana boshlagan. Shu bilan birga davlat tomonidan soliqlarni undirishga vakolatli organlarning tashkil etilishi soliq nazorati tizimining shakllanishiga asos bo'lgan. Demak, soliq nazorati davlat moliya tizimining muhim tarkibiy elementi sifatida tarixiy rivojlanish jarayonida vujudga kelgan deb xulosa qilish mumkin. Davlat uchun soliq to'lovchilar tomonidan soliqlarning o'z vaqtida va to'liq to'lanishi muhim ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyat kasb etadi. Shu sababli soliqlarni undirish bilan bog'liq samarali mexanizmlarni joriy etish, soliq intizomini mustahkamlash hamda soliq nazorati tizimini takomillashtirish zarur hisoblanadi.

Fikrimizcha, davlat tomonidan soliq nazoratini amalga oshirishdan asosiy maqsad davlat budjeti va boshqa pul fondlarini zarur moliyaviy resurslar bilan ta'minlash, shuningdek soliq to'lovchilarning iqtisodiy faoliyatini qonunchilik talablariga muvofiq tartibga solishdan iboratdir. Bu jarayonda ma'muriy va iqtisodiy mexanizmlar muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular soliq nazorati tizimini samarali tashkil etishga xizmat qiladi. Davlat o'zining vakolatli organlari orqali soliq nazoratini amalga oshirgan davrdan boshlab, mutaxassislar va olimlar tomonidan soliq nazoratining turli shakllarini takomillashtirishga qaratilgan ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan va hozirgi kunda ham davom ettirilmoqda. Shu sababli soliq nazorati va uning shakllari, xususan soliq tekshiruvlari bilan bog'liq ilmiy tadqiqotlarni nazariy jihatdan tahlil qilish muhim ilmiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Iqtisodchi olim S. Miroshnik soliq nazorati bo'yicha olib borgan tadqiqotlarida ushbu tushunchaga mualliflik ta'rifini beradi. Unga ko'ra, soliq nazorati — vakolatli davlat organlarining xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan soliq va huquqiy tartibga solish talablariga rioya etilishini baholash, huquqbuzarliklarning oldini olish hamda fuqarolar va davlatning fiskal manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan faoliyatidir¹. Muallif soliq nazoratini soliq-huquqiy mexanizmning muhim elementi sifatida baholab, uni qonunchilikda belgilangan soliqlarni to'lash bo'yicha konstitutsiyaviy va huquqiy majburiyatlarning to'g'ri bajarilishini ta'minlovchi mexanizm sifatida talqin qiladi. Darhaqiqat, soliq nazorati o'z natijalariga ko'ra muayyan huquqiy munosabatlarning shakllanishiga xizmat qiladi va ushbu munosabatlar qonunchilik asosida tartibga solinadi.

S. Miroshnikning qarashlaridan farqli ravishda L. I. Kofler va Yu. P. Kashirina soliq nazoratini soliq tizimi faoliyatining muhim sharti bo'lgan hamda soliq tekshiruvlari orqali amalga oshiriladigan samarali nazorat mexanizmi sifatida baholaydilar². Ushbu olimlarning yondashuviga ko'ra, soliq tekshiruvi soliq organlari tomonidan soliqlar va budjetga boshqa majburiy to'lovlarning to'g'ri hisoblanishi, o'z vaqtida va to'liq to'lanishi ustidan amalga oshiriladigan nazorat jarayonidir. Bunda soliq organlari tomonidan olingan haqiqiy ma'lumotlar soliq to'lovchilar tomonidan taqdim etilgan soliq deklaratsiyalari va boshqa moliyaviy hujjatlar bilan taqqoslanadi.

Mazkur mualliflar soliq tekshiruvlarini tekshirib o'tayotgan hujjatlar hajmi va tekshiruv o'tkaziladigan joyiga qarab kameral va joyida o'tkaziladigan tekshiruvlarga ajratadilar. Ularning fikriga ko'ra, sayyor (joyida) soliq tekshiruvlari jarayonida birlamchi buxgalteriya hujjatlari, soliq deklaratsiyalari, biznes shartnomalari, bajarilgan ishlar dalolatnomalari hamda korxonaning ichki hujjatlari kabi muhim axborot manbalari o'rganiladi³.

S. Miroshnik esa kameral soliq tekshiruvini tezkor hujjatli nazorat shakli sifatida izohlaydi. Uning ta'rifiga ko'ra, kameral soliq tekshiruvi soliq organi joylashgan hududda vakolatli mansabdor shaxs tomonidan amalga oshiriladigan nazorat turi bo'lib, u soliq organi rahbarining alohida ruxsatisiz ham o'tkazilishi mumkin. Bunda barcha toifadagi soliq to'lovchilar soliq tekshiruvi obyekti sifatida ko'rib chiqiladi. Tekshiruv predmeti esa soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan deklaratsiyalar, hisob-kitoblar hamda soliq organlari ixtiyorida mavjud bo'lgan moliya-xo'jalik faoliyatiga oid hujjatlar hisoblanadi⁴.

L. I. Kofler va Yu. P. Kashirina kameral soliq tekshiruvining maqsadi haqida ham alohida fikr bildiradilar. Ularning ta'kidlashicha, kameral soliq tekshiruvining asosiy vazifasi soliq to'lovchilar tomonidan soliqlar va yig'imlar to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilish, soliqqa oid huquqbuzarliklarning oldini olish, aniqlangan kamchiliklar bo'yicha soliqlarning to'lanmagan summalarini undirish, shuningdek soliq tekshiruvlarini samarali tashkil etish uchun zarur axborot bazasini shakllantirishdan iboratdir⁵.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mazkur iqtisodchi olimlar kameral soliq tekshiruvini amalga oshirish jarayonida bir qator muhim bosqichlarni ajratib ko'rsatadilar. Jumladan, soliq hisob-kitoblarining soliq organlariga o'z vaqtida taqdim etilganligini tekshirish, hujjatlarni rasmiylashtirishning to'g'riligini vizual tarzda baholash, soliq hisobotlarining to'liq va aniq to'ldirilganligini aniqlash, rekvizitlar hamda ularni to'ldirishning to'g'riligini tekshirish, soliq hisob-kitoblarining to'g'ri tuzilganligini tahlil qilish, shuningdek soliq stavkalari va soliq imtiyozlaridan foydalanishning asosligini hamda soliq solinadigan bazani hisoblashning to'g'riligini tekshirish kabi bosqichlar kameral soliq tekshiruvining samarali tashkil etilishiga xizmat qiladi, deb hisoblaydilar⁶.

Shuningdek, mazkur mualliflar soliq tekshiruvlarining boshqa shakllarini ham ko'rsatib o'tadilar. Xususan, tashkilotning moliyaviy-xo'jalik faoliyatini ma'lum vaqt davomida soliq qonunchiligiga rioya etilishi nuqtayi nazaridan o'rganishga qaratilgan kompleks soliq tekshiruvlari hamda tashkilot faoliyatining muayyan yo'nalishida soliq qonunchiligiga rioya etilishini moliyaviy-iqtisodiy jihatdan baholashga qaratilgan tekshiruvlar maqsadli soliq tekshiruvlari sifatida talqin etiladi.

Soliq nazorati masalalarini chuqur o'rgangan olimlardan biri N. Shestakova hisoblanadi. Uning ilmiy qarashlari soliq nazorati tizimini nazariy jihatdan asoslashda muhim ahamiyat kasb etadi. Olim soliq nazoratiga quyidagicha ta'rif beradi: "Soliq nazorati — bu soliq qonunchiligiga rioya etilishini tekshirish, soliq huquqbuzarliklarini aniqlash hamda ularning oldini olishga qaratilgan usullar va texnikalar majmuini o'z ichiga olgan, vakolatli davlat organlari tomonidan amalga oshiriladigan maxsus faoliyatdir⁷."

- 1 Мировник С.В. и др. Актуальные вопросы правового обеспечения налогового контроля // Теория и практика общественного развития. — 2015. — №19.
- 2 Ковлер Л.И., Каширина Ю.П. Налоговые проверки: виды, порядок проведения и оформления результатов // Территория науки. — 2017. — №1.
- 3 O'sha manba.
- 4 Мировник С.В. и др. Актуальные вопросы правового обеспечения налогового контроля // Теория и практика общественного развития. — 2015. — №19.
- 5 Ковлер Л.И., Каширина Ю.П. Налоговые проверки: виды, порядок проведения и оформления результатов // Территория науки. — 2017. — №1.
- 6 O'sha manba.
- 7 Шестакова Н.Н. Налоговые проверки в системе налогового контроля // Социально-экономический и гуманитарный журнал Красноярского ГАУ. — 2018. — №1.

Muallif soliq nazoratini keng va tor ma'noda talqin qiladi. Keng ma'noda soliq nazorati soliq qonunchiligining bajarilishini ta'minlashga qaratilgan davlat faoliyati sifatida qaraladi. Tor ma'noda esa u yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarining oldini olish yoki ularni kamaytirish, shuningdek soliq tizimi samaradorligini oshirishga xizmat qiladigan chora-tadbirlar majmui sifatida izohlanadi. Shestakovaning fikriga ko'ra, soliq nazoratining asosiy maqsadi soliq qonunchiligi buzilish holatlarini aniqlash, ularga chek qo'yish, soliqlar va yig'imlarning o'z vaqtida hamda to'liq to'lanishini ta'minlash, shuningdek amalga oshirilgan moliyaviy operatsiyalarning qonuniyligini tekshirishdan iboratdir⁸.

N. Shestakova o'z tadqiqotlariga asoslanib, soliq tekshiruvlarini davlat soliq xizmati tomonidan amalga oshiriladigan soliq nazoratining eng samarali shakllaridan biri sifatida baholaydi. Muallif soliq tekshiruvlarini kameral va joyida (sayyor) tekshiruvlarga ajratadi. Uning fikricha, kameral soliq tekshiruvlari soliq organlarida o'tkaziladi va barcha soliqlar bo'yicha taqdim etilgan hisobotlarni tahlil qilishni qamrab oladi. Sayyor soliq tekshiruvlari esa soliq to'lovchilarning faoliyat yuritish hududida o'tkazilib, asosan taqdim etilgan deklaratsiyalar hamda moliyaviy hujjatlarning to'g'riligini tekshirishga qaratiladi.

Olimning ta'kidlashicha, soliq tekshiruvlarining asosiy maqsadi soliq to'lovchilar tomonidan soliq qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qilishdan iboratdir. Shu bilan birga, kameral soliq tekshiruvlari soliq nazoratining eng keng tarqalgan shakllaridan biriga aylanib borayotganligini qayd etadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, soliq nazoratini tashkil etish va uni yanada takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq: soliq organlari va korxonalar o'rtasida o'zaro hamkorlikka asoslangan qulay muhitni shakllantirish, soliqqa oid huquqbuzarliklarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etishga qaratilgan mexanizmlarni takomillashtirish, shuningdek iqtisodiy muhitdagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda kompleks nazorat yondashuvlarini ishlab chiqish⁹.

Rossiyalik olimlar N. A. Filippova va D. Yu. Makevnina soliq nazoratini keng ma'noda davlat moliyaviy siyosatini samarali amalga oshirish, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash hamda soliq to'lovchilarning huquqlari bilan davlatning qonuniy manfaatlari o'rtasida muvozanatni ta'minlashga qaratilgan davlat tomonidan tartibga solish choralarining ajralmas qismi sifatida talqin qiladilar¹⁰.

T. Ya. Silvestrova, Yu. A. Sokolova va D. G. Nazarov esa soliq nazoratini boshqaruv faoliyatining muhim shakllaridan biri sifatida baholaydilar. Ularning fikriga ko'ra, soliq nazorati maqsadli yo'naltirilgan, aniq mazmunga ega bo'lgan va uni amalga oshirishning muayyan usullari bilan tavsiflanadigan mustaqil boshqaruv funksiyasi hisoblanadi. Olimlar ta'kidlashicha, aynan soliq nazorati orqali davlat budjeti daromadlarining muhim qismi — asosan soliqlar hisobidan shakllanadigan moliyaviy resurslar ta'minlanadi. Shu bilan birga, kameral soliq tekshiruvlari soliq organlariga taqdim etilgan deklaratsiyalar asosida amalga oshiriladi va bir necha bosqichlardan iborat bo'ladi. Dastlabki bosqichlar ko'pincha avtomatlashtirilgan tarzda bajarilib, deklaratsiyalar hajmining katta qismini qamrab oladi¹¹.

N. V. Aleksandrovaning fikriga ko'ra, soliq organlari tomonidan soliqlarning to'liq va o'z vaqtida to'lanishini nazorat qilishning asosiy shakllari kameral va sayyor soliq tekshiruvlari hisoblanadi. Muallifning ta'kidlashicha, sayyor soliq tekshiruvlari soliq to'lovchining haqiqiy moliyaviy ma'lumotlari asosida amalga oshirilishi sababli soliq nazoratining samarali shakllaridan biri hisoblanadi. Bunday tekshiruvlar, odatda, soliq to'lovchi faoliyat yuritayotgan hududda o'tkaziladi¹². Mazkur olim o'z tadqiqotlarida soliq nazorati samaradorligini baholash masalalariga ham e'tibor qaratib, soliq tekshiruvlarining samaradorligi ko'pincha qo'shimcha hisoblangan soliqlar, jarimalar va aniqlangan huquqbuzarliklar soni kabi ko'rsatkichlar asosida baholanishini qayd etadi¹³.

Soliq nazorati jarayonida soliq tekshiruvlarini o'tkazish metodologiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada A. S. Nesterenko soliq nazorati tizimida tekshiruvlarni tashkil etishning aniq usullari va metodologiyasiga alohida e'tibor qaratadi. Olimning fikriga ko'ra, soliq xizmati organlari tomonidan o'tkaziladigan kompleks soliq tekshiruvining metodikasi bir necha bosqichlardan iborat bo'lishi lozim. Jumladan, auditdan oldingi dastlabki tahlilni amalga oshirish, soliq solinadigan bazani hisoblashning to'g'riligi va to'liqligini tekshirish hamda joyida o'tkaziladigan soliq tekshiruvlari natijalarini rasmiylashtirish kabi bosqichlar ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Shuningdek, muallif sayyor soliq tekshiruvlarini rejalashtirish jarayoni soliq to'lovchilarni tanlashga asoslangan ochiq va shaffof tizim bo'lishi lozimligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, bunday tekshiruvlar soliqqa oid huquqbuzarliklar sodir etilishi xavfi mezonlari asosida, shu jumladan barcha uchun ochiq bo'lgan mezonlar asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir¹⁴.

8 O'sha manba.

9 O'sha manba.

10 Шестакова Н.Н. Налоговые проверки в системе налогового контроля // Социально-экономический и гуманитарный журнал Красноярского ГАУ. – 2018. – №1.

11 Сильвестрова Т.Я., Соколова Ю.А., Назаров Д.Г. Налоговый контроль и оценка его эффективности // Вестник Российского университета кооперации. – 2018. – №1(31).

12 Александрова Н.В. Налоговый контроль в системе налоговых отношений // Вестник Российского университета кооперации. – 2014. – №3(17).

13 O'sha manba.

14 Нестеренко А.С. Организация и проведение выездной налоговой проверки: методический подход // Налоги и налогообложение. – 2009. – №1.

Soliq tekshiruvlari bilan bog'liq ilmiy tadqiqotlarda S. N. Alexin va T. E. Ustinovlarning ilmiy qarashlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning fikriga ko'ra, aniqlangan soliq qonunchiligi buzilishi holatlari va natijada hisoblangan qo'shimcha summalar bo'yicha soliq nazoratining eng samarali vositalaridan biri joyida (sayyor) o'tkaziladigan soliq tekshiruvlari hisoblanadi. Kameral nazoratdan farqli ravishda, sayyor soliq tekshiruvlari soliq to'lovchining soliq potensialini to'liq va xolis baholash imkonini beradi¹⁵. Shu bilan birga, bunday tekshiruvlar soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan birlamchi hujjatlar va registrlar asosida soliq qonunchiligi buzilish holatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Mazkur mualliflar sayyor soliq tekshiruvlari jarayonida qo'llaniladigan bir qator nazorat usullarini ham ko'rsatib o'tadilar. Jumladan, soliq to'lovchining birlamchi buxgalteriya hujjatlari hamda soliq va buxgalteriya registrlarini o'rganish va tahlil qilish, soliq to'lovchidan zarur tushuntirishlar olish, daromad (foyda) olish uchun foydalaniladigan binolar va hududlarni tekshirish, guvohlarni so'roq qilish, soliq to'lovchiga tegishli mol-mulkni inventarizatsiyadan o'tkazish, hujjatlarni olish va zarur hollarda ekspertiza o'tkazish kabi usullar ushbu tekshiruvlarning samarali amalga oshirilishiga xizmat qiladi. Shuningdek, zaruriyat tug'ilganda malakali mutaxassislarni jalb qilish ham muhim ahamiyatga ega. Olimlarning ta'kidlashicha, kameral soliq tekshiruvlaridan farqli ravishda, sayyor soliq tekshiruvlari soliq to'lovchiga tekshiruv natijalari bo'yicha dalolatnoma tayyorlash va uni topshirish bilan yakunlanadi¹⁶.

Ye. P. Peshkova va G. A. Korolevalar soliq nazoratini boshqaruv faoliyatining muhim shakllaridan biri sifatida baholaydilar. Ularning fikricha, soliq nazorati maqsadga yo'naltirilgan, aniq mazmun va usullarga ega bo'lgan mustaqil boshqaruv funksiyasi sifatida ko'rib chiqilishi lozim¹⁷. Olimlarning ta'kidlashicha, keng ma'noda soliq nazorati samarali davlat moliyaviy siyosatini amalga oshirish, milliy iqtisodiyotning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash hamda davlat va mahalliy fiskal manfaatlarining himoya qilinishini ta'minlashga qaratilgan davlat tomonidan tartibga solish choralari majmui hisoblanadi. Tor ma'noda esa soliq nazorati vakolatli organlar tomonidan soliqlar va yig'implarni joriy etish, hisoblash va undirish jarayonlarida qonuniylik hamda maqsadga muvofiqlikni ta'minlashga qaratilgan davlat nazorati sifatida talqin etiladi¹⁸. Mazkur olimlar ham soliq tekshiruvlarini soliq nazoratining eng keng tarqalgan va samarali shakllaridan biri sifatida baholaydilar.

Z. P. Gasieva va V. A. Kaytmazovalarning qarashlariga ko'ra, soliq nazoratining eng samarali va keng tarqalgan usullaridan biri soliq organlari tomonidan joylarda o'tkaziladigan sayyor soliq tekshiruvlaridir. Bunday tekshiruvlar orqali soliq qonunchiligi buzilish holatlari aniqlanadi hamda zarur hollarda qo'shimcha soliq hisoblash imkoniyati yaratiladi. Mualliflarning fikricha, ushbu jarayon soliq to'lovchilar va davlat organlari o'rtasida samarali o'zaro hamkorlikni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli sayyor soliq tekshiruvlarining samaradorligi davlat moliyaviy barqarorligi va iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega¹⁹.

A. P. Vusan va D. M. Chubarovalarning tadqiqotlariga ko'ra, kameral soliq tekshiruvlari soliq organlari mansabdor shaxslari tomonidan soliq qonunchiligida belgilangan vakolatlar doirasida amalga oshiriladi. Bunday tekshiruvlar rahbarning alohida qarorisiz o'tkazilishi mumkin bo'lib, soliq deklaratsiyalari va boshqa hujjatlar taqdim etilgan kundan boshlab uch oy davomida soliqlarning to'g'ri hisoblanishi va to'lanishi ustidan nazoratni amalga oshirishga qaratilgan bo'ladi. Mualliflarning ta'kidlashicha, kameral soliq tekshiruvlari soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan hujjatlar hamda soliq organlari ixtiyorida mavjud bo'lgan boshqa ma'lumotlarni tahlil qilish orqali amalga oshiriladi.

Olimlar kameral soliq tekshiruvining bir qator muhim xususiyatlarini ham ajratib ko'rsatadilar²⁰. Birinchidan, kameral tekshiruvlar soliq organi joylashgan hududda o'tkaziladi. Ikkinchidan, ushbu tekshiruvlar soliq deklaratsiyalari va soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan hujjatlar asosida amalga oshiriladi hamda deklaratsiya taqdim etilgan kundan boshlab uch oy ichida soliq hisob-kitoblarning to'g'riligi tekshiriladi. Uchinchidan, kameral soliq nazorati soliq organlarining vakolatli mansabdor shaxslari tomonidan ularning xizmat vazifalariga muvofiq ravishda, soliq organi rahbarining maxsus qarorisiz amalga oshirilishi mumkin. To'rtinchidan, ushbu tekshiruv soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan hamda soliq organida mavjud bo'lgan hujjatlarni tahlil qilish asosida o'tkaziladi. Beshinchidan, soliq nazoratini amalga oshirish, jumladan kameral soliq tekshiruvlarini o'tkazish huquqi faqat soliqlar va yig'implar to'g'risidagi qonun hujjatlarida vakolat berilgan organlarga tegishli hisoblanadi²¹.

15 Alexin S.N., Ustinova T.E. Основные направления реализации прав налогоплательщиков при подготовке и проведении выездных налоговых проверок // Вестник НГИЭИ. – 2016. – №12(67).

16 O'sha manba.

17 Пешкова П.П., Королева Г.А. Оценка эффективности и направления развития налогового контроля // Вестник Таганрогского института управления и экономики. – 2018. – №2.

18 Пешкова П.П., Королева Г.А. Оценка эффективности и направления развития налогового контроля // Вестник Таганрогского института управления и экономики. – 2018. – №2.

19 Гасиева З.П., Кайтмазов В.А. Повышение эффективности проведения налоговых проверок // Вестник Московского университета МВД России. – 2019. – №2.

20 Вуцан А.П., Чубарова Д.М. Реформирование налогового контроля в рамках бюджетной политики государства // Финансовые исследования. – 2015. – №1(46).

21 O'sha manba.

Ta'kidlash joizki, yuqorida tahlil qilingan olimlarning ilmiy qarashlari asosan ilmiy maqolalar hamda alohida to'plamlarda e'lon qilingan materiallarga tayangan. Shu bilan birga, aynan soliq tekshiruvlari bilan bog'liq dissertatsion tadqiqotlar olib borgan olimlarning ilmiy izlanishlarini ham nazariy jihatdan o'rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Quyida ana shunday tadqiqotlar tahliliga murojaat qilamiz.

Jumladan, M. Suvorov o'zining dissertatsion ishida soliq tekshiruvlarining ma'muriy ish yuritishning o'ziga xos turi sifatidagi xususiyatlarini aniqlab bergan. Muallif soliq tekshiruvi tamoyillaridan ma'muriy ish yuritishda foydalanishning nazariy asoslarini ishlab chiqqan, kameral soliq tekshiruvlarining xorijiy tajribasini tahlil qilgan hamda inson huquqlari manfaatlarini muvozanati va soliq nazorati samaradorligiga qo'yiladigan talablar nuqtayi nazaridan soliq qonunchiligini sayyor soliq tekshiruvlari asosida takomillashtirish yo'llarini ko'rsatib bergan²².

D. Gotaidzening fikricha, soliq tekshiruvlarining samaradorligi deganda uning amaliy natijalari bilan uni o'tkazish uchun sarflangan haqiqiy xarajatlar o'rtasidagi nisbat tushunilishi lozim. Olim sayyor soliq tekshiruvlarini tashkil etish samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatuvchi omillar sifatida soliq to'lovchini to'g'ri tanlash, tekshiruvning tanlov mezonlariga muvofiqligi, nazoratga jalb qilingan malakali kadrlarni tanlash, mehnat qoidalariga rioya qilish, hududiy soliq organlari o'rtasida tezkor va aniq gorizontallikni yo'lga qo'yish, soliq nazorati ishtirokchilari tomonidan xizmat vazifalarini aniq va mas'uliyat bilan bajarish, hujjatlarni o'z vaqtida tayyorlash hamda boshqa tegishli organlar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishni keltirib o'tadi. Shuningdek, muallif sayyor soliq tekshiruvlarining samarali tashkil etilishi turli darajadagi budjetlarni nafaqat qo'shimcha to'lovlar, balki jarimalar va penyalar hisobidan ham to'ldirish imkonini berishini ta'kidlaydi. Shu bois, sayyor soliq tekshiruvlari samaradorligini oshirish maqsadida soliq to'lovchilarni tanlash va soliq inspektorlarining faoliyatini baholash tizimini takomillashtirishga asoslangan konseptual yondashuvni joriy etish zarurligini ilgari suradi²³.

Iqtisodchi olimi Voronina Anjela Nikolaevna o'z tadqiqotlarida soliq organlarining nazorat faoliyatiga innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Muallif innovatsiyalarni tasniflash guruhlarini mazmunini ushbu faoliyat turining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda soliq organlarining nazorat ishlariga tatbiq etish bo'yicha takliflar ishlab chiqqan. Shuningdek, u soliq tekshiruvlarini boshqarish instrumentlari to'plami elementlarining tarkibiy tuzilishini shakllantirgan, soliq tekshiruvlarini boshqarishni takomillashtirish bo'yicha konseptual yondashuvni asoslagan hamda soliq organlarining nazorat faoliyati samaradorligini baholash metodologiyasini ishlab chiqqan. Bundan tashqari, innovatsion tartib-qoidalar bloklarini ajratish orqali barcha elementlarni yagona tizimga birlashtirishga asoslangan soliq tekshiruvlarini boshqarish metodologiyasini taklif etgan.

Muallifning fikricha, boshqaruv tizimlarining o'zaro ta'sirini muvofiqlashtirish va ularning samaradorligini monitoring qilishga qaratilgan kompleks boshqaruv tizimi, ya'ni kontrolling tizimisiz, soliq nazorati instrumentlarining elementlaridan samarali foydalanish qiyin²⁴. Bu yerda nazorat tushunchasi boshqaruv qarorlarini rejalashtirish, monitoring qilish, tahlil qilish va qabul qilish jarayonida menejrlarni axborot, tahliliy hamda uslubiy jihatdan qo'llab-quvvatlashning yaxlit tizimi sifatida talqin qilinadi. Boshqaruv vositasi sifatida kontrolling soliq tekshiruvlarining texnologik tarkibiy qismlarini muvofiqlashtirish, monitoring qilish, aks ettirish va tahlil etish orqali soliq organlarining nazorat faoliyatini boshqarishning butun tizimini, shu jumladan turli vaqt darajalaridagi funksional bosqichlarini qamrab olish imkonini beradi.

M. Sadchikov esa ushbu masalaga boshqa nuqtayi nazardan yondashadi²⁵. Uning fikricha, soliq tekshiruvi soliq nazoratining asosiy shakli bo'lib, u soliqlar va yig'imlar to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilish bo'yicha vakolatli organlarning protsessual harakatlari majmuidan iboratdir. Mazkur jarayon tekshirilayotgan shaxslarning hisobot ma'lumotlarini, soliq organlari qarorlarini hamda soliq to'lovchilar, yig'imlar to'lovchilar va soliq agentlarining moliyaviy-xo'jalik faoliyatining haqiqiy holati bilan taqqoslash orqali amalga oshiriladi. Olimning ta'kidlashicha, kameral soliq tekshiruvi joriy soliq nazorati shakli hisoblanadi, chunki u soliq to'lovchilar va boshqa shaxslar tomonidan soliq qonunchiligida yuklatilgan majburiyatlarning bajarilishini tezkor tarzda tekshirish imkonini beradi. Shu bois kameral soliq tekshiruvi amaldagi soliq nazoratini amalga oshirishga xizmat qiluvchi, tekshirilayotgan subyektlarning huquq va manfaatlarini ortiqcha cheklamagan holda tashkil etiladigan samarali nazorat shakli sifatida tavsiflanadi²⁶.

Mazkur yo'nalishdagi ilmiy tahlillarni davom ettirar ekanmiz, M. Podolyako tomonidan sayyor soliq tekshiruvlarini rejalashtirishning nazariy asoslari ishlab chiqilganligini ko'rish mumkin. Muallif soliq to'lovchilarni

22 Суворов М.А. Административно-процессуальная регламентация налоговых проверок. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Москва, 2003.

23 Готайдзе Д.Н. Эффективность налогового контроля и пути ее повышения (на примере материалов выездных налоговых проверок). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Ростов-на-Дону, 2010.

24 Воронина А.Н. Инновационный механизм управления налоговыми проверками. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Уфа, 2011.

25 Садчиков М.Н. Камеральные и выездные налоговые проверки как формы налогового контроля. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Саратов, 2010.

26 O'sha manba.

tanlash tizimini shakllantirish asosida sayyor tekshiruvlarni rejalashtirishga qaratilgan nazariy yondashuvni taklif etadi. Uning tadqiqotida soliq to'lovchilarni tanlash mezonlari ayrim ko'rsatkichlar qiymatini baholash asosida guruhlangan. Bundan tashqari, soliq to'lashdan bo'yin tovlash ehtimolini aniqlash uchun soliq to'lovchining umumiy daromadlari o'zgarish sur'ati bilan soliq tushumlari o'zgarishi nisbatini ifodalovchi mezonlar tizimi ko'rsatkichi taklif etilgan. Shuningdek, soliq to'lovchilarni toifalari, jami daromadlari va iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha taqsimlash asosida sayyor tekshiruvlarni rejalashtirish uchun soliq to'lovchilarni tanlash algoritmi ishlab chiqilgan. Muallif, shuningdek, hisoblangan qiymatlarning belgilangan standart ko'rsatkichlardan chetlanishini aniqlash asosida integratsiyalashgan ko'rsatkichdan foydalanib, soliq to'lovchilarni baholash va differensiallashtirish metodologiyasini ishlab chiqqan²⁷.

Mayorova Ilmira Mazgarovnaning tadqiqotlarida esa kameral soliq tekshiruvlarining statistik tadqiqot obyekti sifatidagi xususiyatlari ochib berilgan. Xususan, tekshiruvlarning predmeti, maqsadi va mazmunini tahlil qilish asosida soliq tekshiruvlarining statistik tadqiqot obyekti sifatidagi o'ziga xos jihatlari aniqlangan. Muallif kameral soliq tekshiruvining axborot modelini ishlab chiqib, uning tekshiruv natijalarini statistik kuzatishni tashkil etishdagi ahamiyatini asoslab bergan. Shuningdek, kameral tekshiruv natijalarini statistik kuzatishni tashkil etishga qo'yiladigan talablar shakllantirilgan hamda soliq organlarining avtomatlashtirilgan axborot tizimlari asosida statistik kuzatuvni tashkil etish va tekshiruv samaradorligini baholash bo'yicha ma'lumotlarni qayta ishlash sxemasi ishlab chiqilgan.

L. Sibagatullinaning tadqiqotlarida esa soliq qarzlari monitoringi hamda hududlar iqtisodiyotining strategik muhim tarmoqlarida faoliyat yurituvchi korxonalar tomonidan soliq majburiyatlarini bajarish va davlat tomonidan beriladigan soliq imtiyozlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik asosida soliq nazorati samaradorligini baholash metodikasi ishlab chiqilgan. Muallif soliq to'lovchilarning investitsion faolligini rag'batlantirishda soliq mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlarini hisobga olgan holda davlat boshqaruvi tizimida soliq nazoratining mazmuni, o'rni va rolini ilmiy jihatdan asoslab bergan²⁸.

Soliq nazoratiga oid mahalliy olimlarning ilmiy tadqiqotlarini tahlil qiladigan bo'lsak, bu yo'nalishda ham muhim ilmiy ishlanmalar mavjud. Jumladan, iqtisodiyot fanlari doktori F. I. Isaev ta'kidlashicha, bugungi iqtisodiy islohotlar va bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonining jadallashuvi sharoitida xavflarni tahlil qilish dasturining qo'llanilishi katta ahamiyatga ega. Ushbu dastur asosida xo'jalik yurituvchi subyektlarning faoliyati ishlab chiqilgan mezonlar asosida baholanib, ularning xavflilik darajasi aniqlanadi. Bu esa soliq organlariga xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyati yuzasidan asosli va samarali qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, mazkur yondashuv tadbirkorlik faoliyatiga ortiqcha to'sqinlik qiluvchi tekshiruvlar sonini kamaytirishga xizmat qiladi hamda xavflilik darajasi o'rta va yuqori bo'lgan subyektlar bo'yicha soliq tekshiruvlarini — kameral tekshiruv, sayyor tekshiruv va soliq auditini — maqsadli hamda samarali tashkil etish imkonini yaratadi²⁹.

Bevosita soliq nazoratini tashkil etish va amalga oshirish masalalariga bag'ishlangan dissertatsion tadqiqotlar olib borgan S. Nazarov soliq tekshiruvlarining turlariga quyidagicha ta'rif beradi: kameral soliq tekshiruvi — soliq to'lovchi tomonidan taqdim etilgan soliq hisobotlari hamda uning faoliyati to'g'risidagi mavjud boshqa axborotlar asosida soliq organlari tomonidan qonunchilikka muvofiq o'tkaziladigan tekshiruv jarayonidir. Sayyor soliq tekshiruvi esa soliq organlari tomonidan soliqlarni hisoblash va to'lash sohasida soliq to'lovchilar tomonidan bajarilishi lozim bo'lgan majburiyatlarning bajarilishini aniqlash maqsadida o'tkaziladigan tekshiruv bo'lib, bunda hisob hujjatlari, tovar-moddiy boyliklar va pul mablag'lari harakati hamda soliq to'lovchining moliyaviy-xo'jalik faoliyati bilan bog'liq boshqa axborotlar tahlil qilinadi³⁰.

Yuqorida keltirilgan ilmiy tadqiqotlar asosida quyidagi ilmiy xulosalarni shakllantirish mumkin:

Birinchidan, soliq nazorati bo'yicha xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy tadqiqotlarida soliq nazorati davlat moliyaviy nazoratining ajralmas qismi hamda iqtisodiyotni tartibga solishning muhim vositasi sifatida baholanadi.

Ikkinchidan, soliq tekshiruvlari soliq nazoratini amalga oshirishning eng samarali usullaridan biri sifatida talqin qilinadi va ularning samaradorligi soliq nazoratini tashkil etish mexanizmlarining to'g'ri yo'lga qo'yilganligiga bog'liq deb qaraladi.

Uchinchidan, soliq tekshiruvlarining samaradorligi ularni amalga oshirish bosqichlari, tashkiliy jarayonlar hamda nazorat mexanizmlarining mukammalligi bilan chambarchas bog'liq hisoblanadi.

To'rtinchidan, soliq tekshiruvlarini amalga oshirishda kameral tekshiruv turiga alohida e'tibor qaratish soliq to'lovchilarning faoliyatini masofadan turib tahlil qilish, soliq hisobotlarini tezkor baholash hamda soliq nazorati jarayonlarini yanada samarali tashkil etish imkonini beradi.

27 Подолько М.Н. Критериальная оценка налогоплательщиков для планирования выездных налоговых проверок. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Иваново, 2013.

28 Сибгатуллина Л.Р. Совершенствование налогового контроля в современных условиях. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Екатеринбург, 2008.

29 Isaev F.I. Soliqlarni tahlila-tahlil qilish metodikasi // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" elektron ilmiy jurnali. – 2021. – №3. – 367–377 b.

30 Nazarov S.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq tekshiruvlarini takomillashtirish. 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit ixtisosligi bo'yicha iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Toshkent, 2023.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yirik korxonalarda soliq nazoratini raqamlashtirish hamda risk tahlili tizimlarini joriy etish soliq to'lovchilar faoliyatiga asossiz aralashuvlar ehtimolini kamaytirishga xizmat qiladi. Zamonaviy soliq nazorati shakllari nafaqat davlat budjeti tushumlarining barqarorligini ta'minlaydi, balki yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirishda ham muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan, soliq nazorati tizimini zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin.

Birinchidan, yirik korxonalarda soliq tekshiruvlarini tayinlash jarayonida inson omili ta'sirini minimallashtiruvchi hamda risk tahlili mezonlariga asoslangan raqamli algoritmlarni keng joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu soliq nazorati jarayonlarining shaffofligini oshirish hamda tekshiruvlarni obyektiv mezonlar asosida amalga oshirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, bevosita aralashuvsiz amalga oshiriladigan kameral soliq nazorati ulushini oshirish orqali tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga nisbatan ma'muriy bosimni kamaytirish va soliq ma'muriyatchiligi samaradorligini oshirish mumkin.

Uchinchidan, yirik soliq to'lovchilar bilan real vaqt rejimida ma'lumot almashish tizimini rivojlantirish, raqamli monitoring mexanizmlarini keng joriy etish hamda an'anaviy soliq tekshiruvlari ulushini bosqichma-bosqich qisqartirish soliq nazorati tizimini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020. – 640 b.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. – М.: Издательство «Эксмо», 2007. – 864 с.
3. Покровский А. К. Риск-менеджмент на предприятиях промышленности и транспорта: учебное пособие. – М.: Издательство «КноРус», 2011. – 160 с.
4. Becker K. F. The Informal Economy. – Stockholm: Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA), 2004.
5. Аронов А., Кашин В. Налоги и налогообложение. – М.: Магистр, 2007.
6. Жалонкина И. Модернизация механизмов взыскания налоговой задолженности в Российской Федерации. – Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – М., 2012. – 14 с.
7. Андреева В. А. Повышение налоговой грамотности и культуры участников налоговых правоотношений. – Экономика. Интерактивная наука, №4 (14), 2017. – С. 136–140.
8. Кузнецов А. Л. Налоговая политика и налоговые органы: реальное состояние, проблемы, перспективы (региональный аспект). – 2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vasilievaa.narod.ru/zhurnal/>
9. O'zbekiston Respublikasi Soliq qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari. – Elektron manba: www.soliq.uz

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100